

Andrej Studen

»Naše krasno šolsko poslopje bodi odslej posvečeno slovenski mladini!«

*Preustroj celjskega šolstva po prelomu 1918**

STUDEN, Andrej, prof. dr., znanstveni svetnik,
Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11,
SI – 1000 Ljubljana, andrej.studen@inz.si

37.014(497.431)"1918/..."

**»NAŠE KRASNO ŠOLSKO POSLOPJE
BODI ODSLEJ POSVEČENO SLOVENSKI
MLADINI!«**

Preustroj celjskega šolstva po prelomu 1918

Prelom leta 1918 je Celje dočakalo v razmerah zaostrjenih nacionalnih nasprotij, ostra ločitev med Nemci in Slovenci pa je zaznamovala tudi stanje v šolstvu. Narodna vlada države SHS je 1. novembra 1918 na svojem ozemlju za uradni jezik razglasila slovenščino, še isti mesec pa je uvedla slovenščino kot učni jezik v osnovnih in srednjih šolah. Pripadnikom drugih narodov je uredba ob zadostnem številu šoloobveznih otrok zagotavljala manjšinske šole z državnim jezikom kot obveznim predmetom. Januarja 1919 je začela slovenska šolska oblast intenzivneje odpuščati nemško usmerjene učitelje in nameščati slovenske. Nekdanje nemške šole so preuredili v slovenske, za nemške učence in učenke pa so ustanovili nemške vzporednice. Po prevratu 1918 so se v šolah spremenila praznovanja, uvajali pa so se novi predmeti (srbohrvaščina, zgodovina dinastije Karađorđević).

Ključne besede: Celje, Spodnja Štajerska, prevrat, šolstvo, deavstrizacija, slovenizacija, Slovenci, Nemci

* Raziskava je bila opravljena v okviru raziskovalnega projekta št. J6-1801 Postimperialne tranzicije in transformacije iz lokalne perspektive: slovenska mejna območja med dvojno monarhijo in nacionalnimi državami (1918-1923), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

STUDEN, Andrej, PhD, Professor, Scientific Advisor,
Institute of Contemporary History, Privoz 11,
SI – 1000 Ljubljana, andrej.studen@inz.si

37.014(497.431)"1918/..."

**"MAY OUR BEAUTIFUL SCHOOL BUILDING
HENCEFORTH BE DEDICATED TO SLOVENIAN
YOUTH!"**

*The transformation of schools in Celje after the 1918 upheaval***

The upheaval of 1918 saw Celje in a situation of heightened national antagonism, and the sharp division between Germans and Slovenes also affected the state of education. On 1 November 1918, the national government of the State of Slovenians, Croats and Serbs declared Slovenian the official language within its territory, and in the same month it introduced Slovenian as the language of instruction in primary and secondary schools. For members of other nations, the decree provided for minority schools with the national language as a compulsory subject, provided there were sufficient school-age children. In January 1919, the Slovenian school authorities began more actively to dismiss German-oriented teachers and to appoint Slovene ones. Former German schools were converted into Slovenian schools and German parallel schools were set up for German pupils. After the 1918 upheaval, school celebrations were changed and new subjects were introduced (Serbo-Croatian, history of the Karađorđević dynasty).

Keywords: Celje, Lower Styria, upheaval, education, de-Austrianization, Slovenization, Slovenians, Germans

** The research was carried out within the framework of research project No. J6-1801 Post-imperial Transitions and Transformations from a Local Perspective: the Slovenian Borderlands between Dual Monarchy and Nation-States (1918-1923), funded by the Slovenian Research Agency.

Prelom leta 1918 in slovo od stare monarhije Avstro-Ogrske je Celje dočakalo v znamenju »do skrajnosti zaostrenih nacionalnih nasprotij«, ki so eskalirala »zlasti po letu 1895, ko je zaradi ustanovitve nemško-slovenskih vzporednic na nižji gimnaziji v Celju padla celo koalicijska vlada kneza Windischgraetza«, mednacionalne napetosti pa so se kasneje stopnjevale in poglobljale zlasti po tragičnih ptujskih in ljubljanskih dogodkih leta 1908 in končno privedle »do popolne nacionalne ločitve vsakdanjega življenja v mestu«. /.../ »Gesli 'hie Deutsche – hie Slowenen' in 'Svoji k svojim' sta natančno določali celjski vsakdan. Kot da je Slovence in Nemce ločil neviden zid, saj se je vse delilo na nemško in slovensko: šole in denarni zavodi, gostilne in društva, kopališča in pokopališča, časopisi in gledališča, tiskarne in trgovine. Celo cerkev in služba božja – kot da bi bil nemški Bog drugačen od slovenskega.«¹

Opisanega stanja v mestu ob Savinji, ki je znamenovalo tudi stanje v šolstvu, se nekdanji dijak celjske gimnazije dr. Pavel Strmšek spominja takole: »Nacionalna ločitev v Celju je bila tako ostra, da so imeli Nemci enako kakor Slovenci svoje lokale, da, celo svojo cerkev in svoje pokopališče. Ni bilo Slovence, ki bi bil prestopil prag Nemške hiše, in ne Nemca, ki bi bil samo pokukal v Narodni dom /.../ Tako je bil Narodni dom z vsem narodnim življenjem mesto zase, za katerega niso veljali drugi kakor narodni predpisi.« Strmšek pravzaprav ugotavlja, da so bili »Slovenski dijaki v njem varni in ni se bilo bati, da bi tam srečali kakšnega nemškega profesorja. /.../ Pod okriljem Narodnega doma so bili nekako eksteritorialni.«²

Nič čudnega torej ni, da je tudi »prvi izvoljeni slovenski župan v Celju«,³ dr. Juro Hrašovec, ki ga po prelomu 1918 na celjske Nemce niso vezali nič kaj prijetni spomini, v svojem nagovoru celjskega prebivalstva na slavnostnem dnevu mesta ob Savinji julija 1921 z balkona celjskega magistrata poudaril, da je »za nas Celjane danes zelo važen praznik, saj smo po stoletjih sramotne sužnosti danes definitivno prevzeli to nekdanj tako mogočno nemško trdnjavo. Kako smo bili Slovenci v tem mestu prezirani, posebno na magistratu, kjer so se šopirili

odpadniki, mi pa, ki smo si ohranili ponos in značaj, smo bili zatirani in zaničevani. Nemška pesem je odmevala po teh ulicah, mi pa smo morali molčati in se skrivati po stanovanjih. Če pa smo imeli kako slavnost, ni smelo biti godbe, ne slovenskih znakov nismo smeli nositi, niti v skupinah in po glavnih ulicah nismo smeli hoditi. Vojaštvo nas je moralo braniti pred napadi nahujskane fakinaže, ki nas je pretepala, opljuvala in nam razbijala okna in napise. Vse naše pritožbe so odmevale kakor od gluhih sten. Obupavali smo že, ker smo videli, da se vedno bolj potapljamo v nemški povodnji. Bati se je bilo, da nam ugasne zadnja iskra upanja v boljšo bodočnost. Samo sanjali smo še, da pride od nekoč pomoč. In te sanje so postale resnica!«⁴

V podkrepitev povedanega naj še dodam, da tudi upravnik celjske bolnišnice Ivan Prekoršek⁵ kot velik narodnjak ni skrival navdušenja nad tranzicijo v novo jugoslovansko državo, saj je vzhičeno zapisal, da »nam je ob razsulu avstro-ogrske soške armade zadnje dni novembra l. 1918 zasijala še ne pričakovana mlada svoboda. V vseh večjih in manjših krajih smo začeli proslavljati novoustanovljeno Jugoslavijo. Ideja, ki je živela nejasno že v hotenju in stremljenju slovenskih narodnjakov iz dobe taborov, je v težkih desetletjih moralnega propada naše politike na Dunaju domalega umrla. Naše malo, društveno narodno življenje v domovini je bilo živahno in zdravo. Tretje leto svetovne vojne pa so storili naši politiki – deklaracijonaši – smel korak na široko cesto, ki je kazala v že vidni oddalji velik cilj. Vedno jasnejše in določnejše so se oblikovali obrisi te 'naše deklaracije', ki je postala naš vsenarodni program. Vse, kar smo si kedaj med vojsko upali verovati največji optimisti, se je uresničilo, in v lepi zavesti te sreče in zadoščenja za vso preteklost smo praznovali praznik narodnega vstajenja.«⁶

Prekoršek je čas po prelomu komentiral, da gre »življenje v malem svojo pot dalje. Na vsak korak se že občuti, da smo prevzeli dediščino avstrijskega konkurza, vsega manjka, prehrana dela težke skrbi in rodi dosti nevolje.«⁷

¹ Cvirn, Aufbiki!, str. 13.

² Strmšek, Celjski študent, str. 26-27.

³ Perovšek, Celje in politične razmere, str. 36.

⁴ Nova doba, 12. 7. 1921.

⁵ Na to mesto je bil Prekoršek imenovan aprila 1919. Glej: Uradni list deželne vlade za Slovenijo, LXIII., Letnik I., Ljubljana, 9. 4. 1919.

⁶ Nova doba, Prekoršek Ivan, Iz najnovejših dni, 25. 1. 1919.

⁷ Prav tam.

Narodni dom (Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1025 Fototeka Pelikan)

Po prevratu 1918 so se Slovenci »po tisočletnem suženjstvu iz brezpravnih hlapcev čez noč spremenili v gospodarje« in »hiteli z mrzličnim popravljanjem starih krivic, Sprva je bilo na udaru vse tisto, kar je spominjalo na staro Avstrijo in nekdanje nemško gospostvo v Celju. /.../ V časopisju so se začeli vrstiti članki, ki so zahtevali brezobzirno izčiščenje vsega, kar je nemško.«⁸ V duhu prevlade »etosa maščevalnosti, ki je povsem prevladal nad čutom pravičnosti« so Slovenci tlakovali pot v novo nacionalno prihodnost v znamenju odpora proti narodnim krivicam in odpora proti dotedanjemu rastočemu germanizacijskemu pritisku.⁹

Narodna vlada države SHS je najprej prevzela upravo. 1. novembra 1918 je na ozemlju, ki ga je nadzirala, za uradni jezik razglasila slovenščino. Pohitela je s spreminjanjem zunanje podobe mest in trgov, s čiščenjem nemškega uradništva, poleg

zamenjav v upravi pa se je novim oblastem zdelo absolutno potrebno, da se očistijo nemški elementi v osnovnih in srednjih šolah in da se uvede slovenščino kot učni jezik.¹⁰ Poverjenik za uk in bogočastje dr. Karel Verstovšek, ki je bil v Narodni vladi »eden redkih Štajercev, ti pa so zavzemali ostrejša stališča do pripadnikov dotlej vladajočega nemškega naroda, njegovi predlogi pa so bili preveč radikalni celo za večino članov Narodne vlade«, je 16. novembra 1918 odredil, »da bodi izključni učni jezik na vseh ljudskih in meščanskih šolah slovenski. Pripadnikom drugih narodov je uredba zagotavljala, da imajo ob 'zadostnem številu šoloobveznih otrok zagotovljene manjšinske šole z državnim jezikom kot obveznim predmetom.' Tudi zasebne dvojezične šole so bile dovoljene 'ob izkazanem zadostnem številu otrok dotične narodnosti.' /.../ Z drugo naredbo pa je za dotlej dvojezične šole odredil, da 'je uvedena slovenščina kot učni in kot uradni jezik' /.../ Na dotedanjih nemških ljudskih šolah je bila nemščina še vnaprej dovoljena kot učni jezik, če je bilo vpisanih

⁸ Cvirn, *Meščanstvo v Celju*, str. 200.

⁹ Prim.: Studen, »Odstranjevanje prejšnje zunanosti in ponemčevalnega stremjenja šolske oblasti«, str. 161.

¹⁰ Dolenc, *Deavstrizacija*, str. 81-82.

Dr. Karel Verstovšek (1871-1923) (dlib)

40 otrok 'pristine nemške narodnosti', a so obvezno dobili še predmet slovenski jezik.«¹¹

Nemci na Spodnjem Štajerskem se z novonastalimi političnimi razmerami nikakor niso hoteli sprijazniti. Prizadevali so si, da bi celotna Spodnja Štajerska (ali vsaj štajersko Podravje do Vitanjske razvodnice) prišla v sestav »nemške Avstrije«, odkrit odpor do nove »južnoslovanske« države, pa je vzpodbujal slovenske oblasti, da so še ostreje in odločneje izvajale načrtno politiko »nacionalizacije«.¹²

Proces deavstrizacije in slovenizacije po prelomu 1918 seveda ni zaobšel celjskega šolstva. Narodna vlada v Ljubljani se je po ustanovitvi Države Slovencev, Hrvatov in Srbov kot rečeno hitro lotila preustroja in slovenizacije šolstva, ta proces pa se je v občutljivem narodno čustvenem ozračju, ki je bilo posledica germanizacijskih pritiskov na Koroškem in Štajerskem, nadaljeval tudi pozneje, torej po združitvi v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slo-

vencev. Na Spodnjem Štajerskem je bil še leta 1900 učni jezik na tretjini osnovnih šol nemški ali so bile dvojezične (navadno v izrazito korist nemščine). Novembra pa je Narodna vlada v Ljubljani v vseh osnovnih in meščanskih šolah kot učni jezik pri vseh predmetih kot obvezno vpeljala slovenščino. Šele z vključitvijo v Jugoslavijo se je ustavilo germanizacijsko prodiranje, značilno za prejšnja desetletja in poslovenjen je bil velik del osnovnih šol na Štajerskem. Po znanih demonstracijah v Mariboru ob obisku ameriške študijske komisije, odgovorne za razmejitve med Kraljevino SHS in Republiko Avstrijo, 27. januarja 1919, je začela slovenska šolska oblast intenzivneje odpuščati nemško usmerjene učitelje in nameščati slovenske. Največ zamenjav je bilo na Štajerskem, kjer so odpustili 36 srednješolskih in 200 do 300 osnovnošolskih učiteljev. Odpuščenim nemškim učiteljem so očitali nenaklonjenost slovenskemu narodu in neznanje slovenskega jezika. Sočasno s prekinitvijo delovnega razmerja so ostali vsi odpuščeni učitelji brez prihodkov in večina se je izselila v Avstrijo. Nekdanje nemške šole so preuredili v slovenske, za nemške učence in učenke pa so ustanovili nemške paralelke.¹³

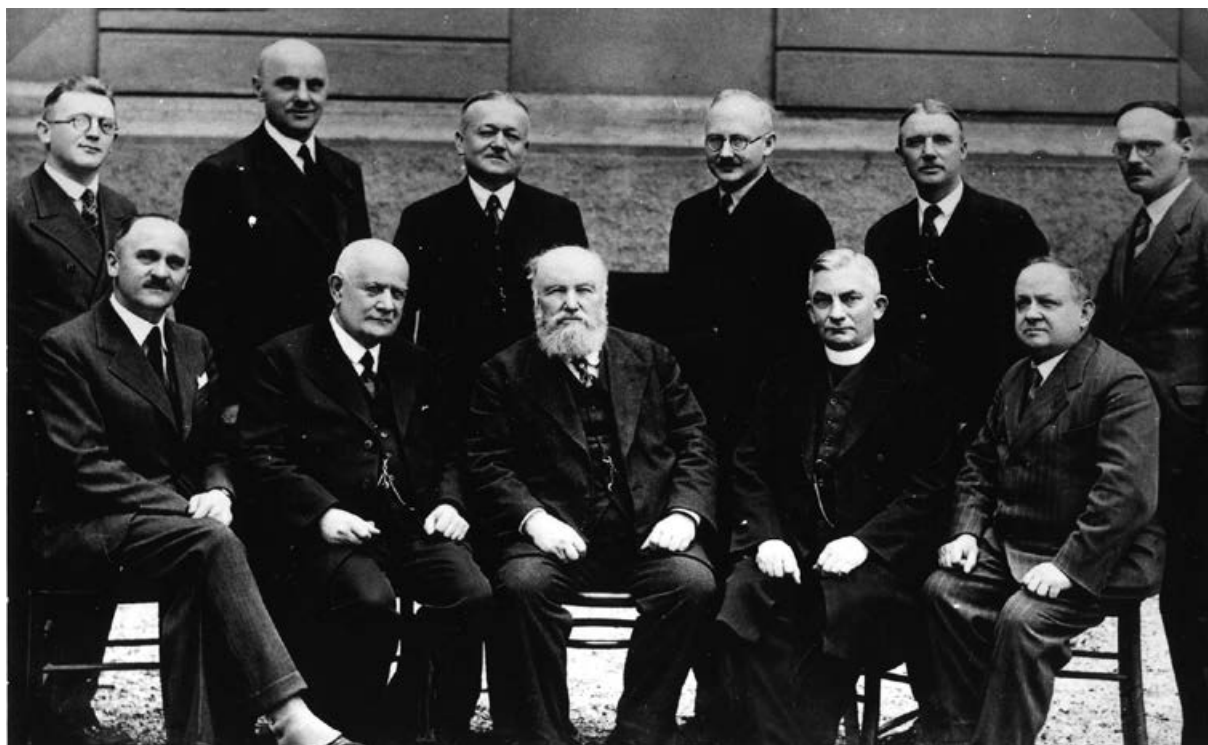
Omenjeni Ivan Prekoršek je kot izvrsten opazovalec prelomnih časov konec januarja 1919 ugotavljal, da »se je v tej kratkej dobi po slovenski zemlji v poprej nemškutarskih mestih in trgih mnogo, zelo mnogo spremenilo«.¹⁴ Slovence je opozoril, »na obvezno dolžnost bojkota napram vsem, ki hočejo po starem načinu dalje živeti od slovenskega denarja in slovenskega dela, pri tem pa biti vse prej, samo ne dobri jugoslovanski državljani, dobri Slovenci. V teh vprašanjih rabimo že nujno uradničnih za vse obveznih direktiv, ki nam jih naj dajo krajevni Narodni sveti. V zadnjem času se namreč najde mnogo več ko kedaj poprej naših ljudi v vseh tujih trgovinah in gostilnah, nekdanj se je to tudi dogajalo, pa smelo se ni. Danes čujem odgovore: saj ti ljudje bodo sčasoma vsi naši ali so že! Dobro. V najtesnejši zvezi z vsem tem nemštvom v Celju, Ptujju itd. Maribor se nekoliko razlikuje – je obstoj nemškega šolstva. Ali potrebujemo še nemško gimnazijo, nemško meščansko, trgovsko-obrtno in ljudsko šolstvo. Kdo

¹¹ Gabrič, *Hitra slovenizacija šolskih in kulturnih ustanov*, str. 142.

¹² Cvirn, *Die Slowenen und ihr Verhältnis zum neuen Staat (Königreich SHS) 1918/1919*, str. 89.

¹³ Podrobno o slovenizaciji šolstva zlasti Dolenc, *Deavstrizacija*, str. 81-82; Jenuš, *Ko je Maribor postal slovenski*, str. 156-183.

¹⁴ Nova doba, *Prekoršek Ivan, Iz najnovejših dni*, 25. 1. 1919.

Ivan Prekoršek (tretji z leve v drugi vrsti) s člani odbora Dijaške kuhinje (drugi z leve v prvi vrsti je dr. Juro Hrašovec)
(Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

ga zahteva, kdo pošilja v te šole svoje otroke? Tu smo na oni principiелni točki razpوتا, kjer ni pri-zanesljivosti, ne kompromisa; mladini hočemo dati narodno vzgojo, kdor postopa drugače, zanj ne sme biti prostora na Slovenskem in najsi razvesi še toliko trobojnic na pobeljeno hišo in plača še take vsote papirja za odkupnino ali prinese deset glasov na vo-lišče za kandidate, ki se jih določi. **Naš temelj mora biti očiščen in zdrav do korenine: iz narodne šole izhaja zdrav rod.** Nismo na stališču nasilja, postav-no upravičene šole za tuje narodnosti bodo v naši državi obstajale, **noben slovenski otrok pa ne sme obiskovati nemške šole** in to načelo vzdržujemo v polnem obsegu tudi za vse one, ki so v prejšnjih časih zgrešili pravo pot in se danes vračajo kot premagani k pravemu spoznanju. Tu se bomo spoznali in tu se bomo ločili. Vse to pa treba, da imajo Narodni sveti v pregledu, ako hočejo začrtati jasno, enotno smer našemu postopanju v teh krajih.«¹⁵

Proti koncu vélike vojne so na šolskem polju vladale »neznosne razmere«. Manjkalo je učnih moči, učnih prostorov, zaradi pomanjkanja so bili

otroci sestradani, razsajala je španska bolezen in druge nadloge.¹⁶ Reminiscence o prevratu 1918 so v ohranjenih kronikah celjskih šol različne, naslonili pa se bomo na nekatere zapise, ki še posebej izsto-pajo. Kronika petrazredne mestne dekliške šole v čustvenem uvodu poročila za šolsko leto 1918/19 denimo navaja:

»Ko se je naša mlada država rodila, preustrojilo se je tudi celjsko šolstvo. Naše krasno, v letu 1912 se-zidano šolsko poslopje, katero je doslej služilo razna-rodovanju ljudstva, bodi odslej posvečeno slovenski mladini! V svojem jeziku naj črpa naša nada in naš ponos vedo in znanost, naj se pa mladini tudi vceplja duh domoljubja in ljubezni do vsega, kar je v zvezi z našo milo domovino!«¹⁷

Drugače je o tranziciji v novo državopolitično stvarnost pisala voditeljica dekliške šole šolskih sester, samostanska prednica sestra Angelina

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ SI_ZAC/0869/002/00249, Kronika okoliške šole v Celju 1875-1931.

¹⁷ SI_ZAC/0868, Kronika dekliške mestne šole 1777-1941, str. 323.

Križanič. Začela je s poročilom, da se je z rednim poukom pričelo 19. septembra 1918 in da je bilo skupaj vpisanih 500 otrok, nato pa obžalovala, da so morali pouk kmalu začasno prekiniti, saj se je »v deželo vtihotala vročinska bolezen, takozvana španska influenza, ki je zahtevala mnogo človeških žrtev. Tudi šolski otroci so zelo boleli, zato je c. kr. namestništvo izdalo ukaz, da se mora po vseh šolah pouk prekiniti do 4. novembra. Med temi počitnicami smo doživeli velik politični preobrat. Dne 29. oktobra 1918 je v Zagrebu izdal Vrhovni narodni svet v Avstroogrski živečega dela Slovencev, Hrvatov in Srbov objavo, da je prevzel kot Narodno vijeće v svoje roke vodstvo narodne politike. Narodno vijeće je zahtevalo, da se ustanovi iz avstro-ogrskih jugoslovanskih pokrajin, iz Srbije in Črne gore ena sama država SHS. Nekaj dni po teh dogodkih je razpadla stara avstroogrška država.«¹⁸

Vodja mestne deške šole, nadučitelj Josip Bizjak, je bil kratek in jedrnat:

»Ogromna svetovna vojna je bila končana s tem, da je zmagala pravica, in smo prišli skozi stoletja zatirani Jugoslovani vendar enkrat do svoje veljave in svojih pravic. Naša Spodnja Štajerska je prišla k novoustanovljeni državi Srbov, Hrvatov in Slovencev, kjer vlada naša domača dinastija Karagjorgjevičev. In s tem političnim činom se je izvršil tudi velik prevrat na šolskem polju. V celjskem mestu so bile do novembra 1918 še vse javne šole strogo nemške, a sedaj so se mahoma prelevile v slovenske z nekaterimi (8) nemškimi vzporednimi razredi.«¹⁹

Vzdušje v Celju v prvih poprevratnih dneh je kulminiralo v sredo, 6. novembra 1918, ko so praznovali »praznik svobode«.²⁰ Voditeljica dekliške šole šolskih sester je ta dan slovenskega zmagoslavja opisala naravnost patetično. Na papir je čustveno zlila sledeče:

»Dne 6. novembra smo praznovali v Celju praznik svobode. Ker so bile počitnice vsled bolezni podaljšane do 19. novembra, se je le nekaj čez polovico otrok vdeležilo slavnostnega spreveda. Ta dan je bil res praznik in sicer največji, kar jih je kedaj slavil slovenski narod v Celju. Trobojnice so vihrale raz vseh hiš, zbrala se je nepregledna množica ljudstva. Tudi me smo šolsko poslopje okrasile z zelenjem in s slovenskimi zastavicami. Sestra Benjamina je izdelala primeren slavalok, katerega smo pritrdile nad glavnim vhodom. Napis se je glasil:

‘Za vero in narod bo delal tvoj zarod, o Jugoslovan!’

O bodi pozdravljen, neštetokrat slavljen, rešilni Tvoj dan!’

Veličastno je bilo gledati vso pisano množico kako dostojanstveno, kako slovesno je manifestirala. Gledale smo Sokole, Orle, skupino kmečkih fantov na konjih, žene in deklice v narodnih nošah, razna društva, skupino lepo okrašenih vozov iz okolice. Naši šolski otroci so imeli male zastavice v rokah. Veličastni so bili trenutki, ko je vsa ta nepregledna množica prisegala zvestobo Jugoslaviji ali ko je zagrnila godba prelepo našo narodno himno Lepa naša domovina. Slovenska mladina, ki si doživela ta veliki dan, pomni ga, ohrani ga v spominu do daljnih bodočih dni. 6. november leta osvobojenja ostane v srcih nas vseh.«²¹

Prejšnje avstrijske šolske in druge oblasti se v prvih dneh po prevratu »niso takoj zavedale«, da stare avstrijske države ni več. Kronist okoliške šole v Celju Fran Voglar je zabeležil zanimivost, da se v šolskem arhivu »hranijo njih odloki, ki so bili izdani še novembra meseca v nemščini, pač pa z naslovom: ‘An die slovenische Schule’. Podpisan je zadnji nemški župan Celja dr. Heinrich von Jabornegg.«²²

Proces slovenizacije šolstva v Celju ni bil enostaven. Novembra 1918 so se v prostorih mogočnega šolskega poslopja mestne šole nahajale mestna deška ljudska šola, mestna dekliška ljudska šola in deška meščanska šola. Največ težav je povzročalo

¹⁸ SI_ZAC/0870, Kronika dekliške šole šolskih sester, Mestne šole 1878-1940 in 1945-1948; sig. 59/488.

¹⁹ SI_ZAC/0868 Glavna, deška in dekliška osnovna šola Celje; sig. 32/325; Kronika mestne deške šole 1918-1943, 2. semester šolskega leta 1918/19.

²⁰ Slavnostnega obhoda po celjskih ulicah se je ob »prazniku svobode«, poimenovanem tudi »praznik ujedinjenja Jugoslovčanov«, seveda udeležila tudi šolska mladina pod vodstvom učiteljstva drugih celjskih šol.

²¹ SI_ZAC/0870, Kronika dekliške šole šolskih sester, Mestne šole 1878-1940 in 1945-1948; sig. 59/488.

²² SI_ZAC/0869/002/00249, Kronika okoliške šole v Celju 1875-1931.

Poslopje mestne šole (Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/0868 Glavna, deška in dekliška osnovna šola Celje)

pomanjkanje učiteljev in učiteljic, saj so večino prejšnjega nemškega učnega kadra odslovili. Višji šolski svet v Ljubljani je šele 15. februarja 1919 »spremenil dosedanje nemško ljudsko šolo v slovensko«, ki je imela več slovenskih, pa tudi nemške razrede. »Mestni šolski svet v Celju pa je šolo do dne 1. marca 1919 zatvoril z ozirom na to, ker še niso vse novoimeno-vane učne moči imele svojih dekretov.«²³ Normalno izvajanje pouka je torej oviralo čakanje na odločbe novoimenovanega učiteljstva, ki je prišlo v Celje večinoma iz manjših spodnještajerskih krajev. Večino učnega kadra so nato po 1. marcu 1919 tvorile nove slovenske učne moči in le redki nemški učitelji ali učiteljice so lahko še naprej poučevali. Stanje učiteljstva na celjskih šolah je budno spremljala tudi Nova doba, v kateri naletimo na sledeč zapis:

»Na dekliški meščanski šoli v Celju je učiteljica Premschak, skrajno naduta in zagrizena nacijska; nedavno se je glede slovenskih učenk izrazila na nesramen način: 'diese windische Bagage ist so freh; aber wartest, es werden schon andere Zeiten kommen und dann wehe euch Slovenen.' (Ta slovenska

bagaža je tako nesramna, pa čakajte, pridejo drugi časi in potem gorje Slovincem!) Zadeva je javljena na pristojno mesto in Premschakovi garantiramo, da bodo zanje kmalu prišli – drugi časi.«²⁴

Nova doba je poročala tudi, da so »prostori v novem gimnazijskem poslopiju izpraznjeni in se prireja-jo v učne svrhe. Upanje je torej, da se naša mladina kmalu preseli iz dozdajšnjih nezadostnih lokalov v lepe nove.«²⁵ Sredi marca 1919 pa je v bombastičnem komentarju z naslovom »Brez odlaganja!« v luči vladajoče stanovanjske stiske dodala, da »nemške paralelke državne gimnazije v Celju so razpuščene, nemški profesorji odslovljeni. Naravno je, da mora z ozirom na pomanjkanje stanovanj za državne uradnike in uslužbence, stanovanjska komisija v smislu vladine naredbe vsem nemškim profesorjem – in sicer oženjenim in samcem! – takoj odpoklicati stanovanja in jih oddati uslužbencem SHS, ki že nestrpno nanje čakajo, ter se morajo potikati po hotelih. Prepričani smo, da se bo to brez odlaganja tudi zgodilo! Nobene popustljivosti ne bomo trpeli v tem

²³ Prav tam, str. 323.

²⁴ Nova doba, 18. 1. 1919.

²⁵ Prav tam.

Gimnazija (Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1025 Fototeka Pelikan)

oziru in tudi nobenih intervencij s strani sorodnikov in drugih 'uglednih' nemških oseb!»²⁶

Nova doba, je »Ob pogrebu nemške gimnazije v Celju« navdušeno poročala, da od 8. marca 1919 »ni več nemške gimnazije v Celju, ker je – višji šolski svet v Ljubljani sklenil, da se nemške paralelke na državni gimnaziji v Celju vsled premalega števila učencev razpuste. Graška 'Tagespost' z dne 6. tm. javka: 'S tem je celjske Nemce zadel hud udarec. Otroci iz Celja bodo odslej mogli študirati le z velikimi gmotnimi žrtvami svojih staršev (kakor doslej in odslej otroci naših ljudi izven Celja!! op. ur.) Upati pa treba, da se vihar no valovje pozneje poleže in da se bo proti narodnem nasprotniku (!) dala priložnost za kulturna vzgojna sredstva.' – Torej to strunico ste sedaj napeli? Ko smo pa mi upravičeno (ker smo imeli stotine svojih dijakov!) prosili skozi desetletja za lastno gimnazijo. Pa ste nas v odgovor zasmehovali in psovali, češ le učite se nemški, če hočete priti v državne službe. In mi pravimo: 'Narodnemu nasprotniku' ne damo ničesar, lojalnemu

nemškemu sodržavljanu pa tudi v bodoče, kolikor mu po pravici gre. Le učite se slovensko, če hočete v naši državi službe imeti. /.../ Če pa hočete vzgojo v nemškem jeziku za službe v Nemški Avstriji, pa imate tam dovolj zavodov v to svrhu! Da bomo pa dali vzgajati v nemških zavodih na naših tleh mladino od ljudi, ki imajo pri nas samo še ulogo špijonaže, in se še povrh norčujejo iz naše dobrosrčnosti, – res, na glavo bi morali pasti!»²⁷

Tako na deški kot na dekliški ljudski šoli so nato s pomočjo katehetov Lukmana in Lasbacherja kot dobrih poznavalcev razmer provizorično določili, kateri učenci oziroma katere učenke naj se uvrstijo v slovenske in kateri/e v nemške razrede. Omenjeni katehet na mestni dekliški ljudski šoli Anton Lasbacher je 6. februarja 1919 na Mestni šolski svet v Celju naslovil zanimivo prošnjo, naj mestni šolski svet »blagovoli opozoriti vodstvo mestne dekliške ljudske šole, da nismo več v Avstriji, temveč v Jugoslaviji, v kateri smo katehet poučevati slovenske otroke veronauk v slovenskem jeziku brez ozira na

²⁶ Nova doba, 15. 3. 1919.

²⁷ Nova doba, 11. 3. 1919.

to, da se v drugih predmetih še vedno muči otroke z nemščino. Nadalje naznanja podpisani, da je učiteljica 5. b razreda Klemenčič postala tako predrzna, da prepoveduje slovenskim otrokom pogovarjati se med seboj v maternem jeziku ter svetuje, da se dotično učiteljico takoj odslovi iz službe, saj je afera z nemško zastavo v razredu že itak tudi znana.«²⁸

Na dekliški šoli so poudarili tudi, da se je »pri tem uvrščanju ravnalo po principu, da otroci slovenskih staršev spadajo v slovensko šolo«.²⁹ Razvrščanje otrok po narodnosti na nove sezname pa mnogim staršem ni bilo po godu, zlasti glede na dejstvo, da se je v duhu jugoslovansko-nacionalističnega protinemškega razpoloženja uporabljalo izredno stroge kriterije za določanje »nemške pristnosti« otrok in da jih je moralo biti tudi zadostno število (40 na razred).³⁰ Nadučitelj deške ljudske šole Josip Bizjak je v kroniki zapisal:

»Seveda se je takoj oglasilo mnogo nemčurskih staršev, ki s to odločitvijo niso bili zadovoljni, zato je mestni šolski svet na predlog šolskega vodje v svoji seji dne 6. marca 1919 natančno pretehtal narodnostne razmere posameznih staršev in definitivno določil, kateri otrok naj hodi v slovenski in kateri pa v nemški razred. Tako je nastal mir med strankami in učiteljstvom.«³¹

Nadučitelj Bizjak je bil tudi glavni posrednik med nezadovoljnimi starši in dekliško mestno šolo, ki mu je za posredovanje izrekla posebno zahvalo:

»Ko so v prihodnjih dneh prihrumeli deloma nahujskani, deloma razvajeni in neuki starši nad učiteljstvo, je g. Bizjak s svojim finim nastopom in taktno besedo marsikateri konflikt poravnal.«³²

Na dekliški mestni šoli je učiteljski zbor pod vodstvom Barbare Zupanek v ponedeljek 3. marca 1919 pričakal »starše vseh onih otrok, ki niso bili

zadovoljni s pridelitvijo v slovenske razrede« in vzel na znanje njihove izjave ter jih pozneje predložil mestnemu šolskemu svetu, ki jih je 6. marca, kot rečeno, vzel v pretres in o njih sprejel dokončno odločitev. Začasna šolska voditeljica gdč. Zupanek je o sprejemu staršev navedla naslednjo zanimivo opazko:

»Pri tej priliki je prišlo deloma do burnih nastopov, posebno se je opazalo, da so nastopali delavci tovarne Westen organizirano.«³³

Mestni šolski svet je večino zahtev staršev po uvrstitvi otrok v nemške razrede zavrnil. »Sicer pa se dovoli staršem, da potom šolskega vodstva vložijo priziv na Višji šolski svet v Ljubljani, ali pa puste otroke privatno poučevati. Vendar morajo slednji polagati koncem šolskega leta izkušnjo iz snovi, katero bi sicer predelali v njim pripadajočih razredih. Določevalo se je imenoma od slučaja do slučaja, sklep se je vsakokrat v seznamu otrok za beležil ter drugi dan ustno naznanil otrokom ali staršem samim.«³⁴

Pri pouku v slovenskih razredih je največje težave povzročalo pomanjkanje slovenskih šolskih učbenikov. Podobno kot učenke na dekliški šoli so se tudi učenci na deški šoli »moralo zato vaditi le v pisanju, računstvu itd. Sicer so pa tudi govorne vaje našle pravi prostor na tej šoli, kajti otroci niso znali razen nekaj besed pouličnega dialekta niti najmanjšega stavka povedati v pravilni slovenščini; vrhu tega so bili otroci od začetka napram novemu slovenskemu učiteljstvu zelo neprijazni in kazali pri vsaki priliki svojo brutalno nemško kulturo. Ali potrpljenje in ljubezen učiteljstva do zapeljane slovenske mladine si ni pridobila polagoma samo teh otroških src, marveč tudi zaupanja njihovih roditeljev. In tako smemo sedaj ob koncu šolskega leta – pravzaprav po 4 mesecih – reči z vso gotovostjo, da je

³³ Prav tam, str. 325.

³⁴ Prav tam, str. 326. Omenim naj, da se je ob delovanje tovarnarja Westna obregnila tudi liberalna Nova doba, ki se je v prispevku Ali je to res?, spraševala: »Čujemo, da baje pobira Westen od delavcev prispevke za Schulverein tudi še sedaj in da jim odtrguje za to pri plači. Zahtevamo tozadevno od Westena natančnega pojasnila, ker bi morali sicer smatrati govorico za resnično.« Nova doba, 4. 1. 1919. Omenimo še, da se tvrdka Westen vse do konca januarja 1919 ni odzvala na omenjeno poročilo in da se po mnenju celjskega glasila »v naših očeh ni oprala«. – Nova doba, 29. 1. 1919.

²⁸ SI_ZAC/0841 Mestni šolski svet Celje, MŠS-55-19, nemški jezik kot učni jezik, a. š. 127.

²⁹ SI_ZAC/0868, Kronika dekliške mestne šole v Celju 1777-1941, str. 324.

³⁰ Prim.: Dolenc, Deavstrizacija, str. 85.

³¹ SI_ZAC/0868, Kronika mestne deške šole 1918-1943, sig. 32/325.

³² SI_ZAC/0868, Kronika dekliške mestne šole 1777-1941, str. 324-325.

nemškutarski led docela prebit; najboljši dokaz temu je dejstvo, s kakim velikim veseljem in tudi uspehom se ti potujčeni otroci učijo slovenščine in s kakim odkritosrčnim navdušenjem kličejo ti 'bivši nemški' otroci Živio kralju Petru I. in kako veselo in čvrsto prepevajo 'Lepa naša domovina'. Resnično: učiteljstvo je z umerjenimi koraki in taktnim postopanjem privedlo že ponemčeno mladino nazaj v naročje matere Slovenije in sicer tako rahlo, da se otroci sami niso zavedli, kdaj se je ta upravičena metamorfoza izvršila. In tudi nemška šolska mladina se je naučila v teh par mesecih spoštovati svojo novo državo in njene naredbe, ker ima vsak dan priliko v šoli in tudi zunaj nje se prepričati o dobrohotnosti postopanja nas Slovencev tudi nasproti našim prejšnjim največjim zatiralcem.«³⁵

Pouk na celjski mestni deški in dekliški ljudski šoli se je v šolskem letu 1918/19 izvajal torej samo v II. semestru in se zaključil 5. julija 1919. Vodja deške šole Josip Bizjak je v kroniki podrobno navedel stanje učencev po posameznih razredih. Slovenske razrede je obiskovalo 262 otrok, od tega 87 Celjanov, nemške razrede pa 150 otrok, od tega 109 Celjanov. V šolskem letu 1919/20 je slovenske razrede obiskovalo 338 otrok, nemške vzporednice pa 120 otrok. Bizjak poroča, da so ob vpisovanju »nezavedni slovenski starši« zopet hoteli vpisati »svoje otroke, ki so bili vsled posebne komisije (sestavila jo je tukajšnja politična oblast) določeni za obisk slovenskih razredov, zopet v nemške vzporednice. Šolska oblast pa je to nakano zopet takoj preprečila. Nekateri starši so se vdali in poslali svojo mladino v slovenske razrede, drugi so pa jih zopet vzeli iz šole in vložili ugovore na Višji šolski svet v Ljubljani, mladino pa pustili poučevati privatno v nemškem jeziku«. Bizjak je poročal, da pritožbe staršev niso bile rešene pred koncem šolskega leta in da se je končno pokazalo, »koliko je vreden privatni pouk«, saj je od 25 otrok, preizkusne izpite v nemščini opravila komaj polovica otrok.³⁶

V šolskem letu 1920/21 se je število otrok v nemških vzporednicah zmanjšalo na 91 (od tega 75 mestnih in 16 otrok iz okolice Celja). »Ker je nemška vzporednica I. B razred vsled premalega števila priglasičenih otrok (3 Nemci in 15 renegatov) vsled odredbe višjega šolskega sveta prenehala, se je odkazal učitelju – Nemcu Henriku Kodella slovenski razred (II. C), ker je napravil izpit iz slovenskega jezika.«³⁷ Sicer pa je bil tudi to leto za nemški vzporednici obvezen pouk slovenščine (kot predmet po 4 ure tedensko). »Nasprotno pa je bil pouk nemščine za učence III. razreda in dalje neobvezen, obisko-

Pogled na celjski magistrat in Narodni dom
(Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1025 Fototeka Pelikan)

valo ga je 95 slovenskih otrok (od 430, op. a.), ki so se poučevali v dveh skupinah, t. j. nižja in višja, ločeni po znanju nemškega jezika.«³⁸ V šolskem letu 1921/22 je bilo v obeh nemških paralelkah (III. B in IV. B) samo še »47 otrok in sicer 21 dečkov ter 26 deklic, izmed katerih je bilo pravzaprav samo 8 otrok pristne nemške narodnosti, kjer bi bila oče in mati rojena kot Nemca.«³⁹ Medtem ko se je v tem šolskem letu »moral vsak učenec iz slovenskih razredov udeleževati pouka v srbohrvaščini«, je na obeh nemških vzporednicah kot obligatni učni predmet ostala samo slovenščina, ne pa tudi srbohrvaščina.⁴⁰

³⁵ SI_ZAC/0868, Kronika mestne deške šole 1918-1943, sig. 32/325.

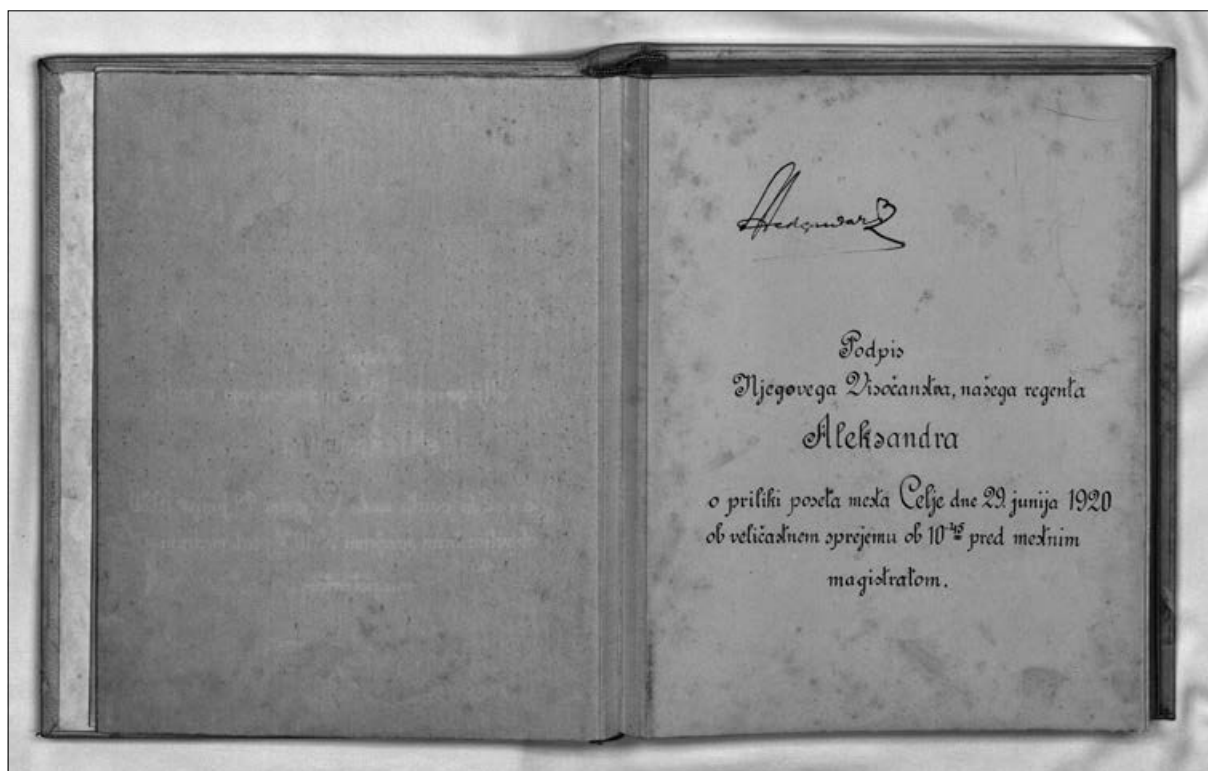
³⁶ Prav tam, Šolsko leto 1919/20.

³⁷ Prav tam, Šolsko leto 1920/21.

³⁸ Prav tam.

³⁹ Prav tam, Šolsko leto 1921/22.

⁴⁰ Prav tam.

Podpis regenta Aleksandra Karađorđevića v knjigo častnih gostov mesta Celje, 29. junija 1920
(Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/0006 Zbirka rokopisov)

Nekaj je treba povedati tudi o spominskih dnevih, praznikih in praznovanjih v obdobju od leta 1918 do leta 1941. Povsem naravno je, da so bila v tem času tematsko v ospredju praznovanja vladarske hiše Karađorđevićev. Zadnja proslava cesarske hiše Habsburžanov je bila avgusta 1918, in sicer v čast zadnjega cesarja Karla. Sredi decembra 1918 pa so v Mariboru že priredili prvo proslavo srbskemu kralju Petru I.⁴¹

Proces prehoda je v vrstah slovenskega učiteljstva potekal v znamenju priseganja zvestobe, »vdanosti in poslušnosti kralju vladajočemu«,⁴² nov veter pa je zapihal tudi na področju praznovanj. V 19. stoletju so bile na prvem mestu proslave ob različnih jubilejih cesarske hiše, zlasti in predvsem cesarja samega, ki je vladal 68 let. Praznična sta bila njegov god 4. oktobra in rojstni dan 18. avgusta. Še posebno slovesno je bilo ob okroglih obletnicah.⁴³

⁴¹ Rozman, *Spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem*, str. 6-7.

⁴² Studen, »Odstranjevanje prejšnje zunanosti in ponemčevalnega stremljenja šolske oblasti«, str. 174-175.

⁴³ Rozman, *Spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem*, str. 7.

Po prevratu je bilo Celje še posebej slovesno in praznično okrašeno na primer junija 1920, v času bližajočega se svečanega državnega praznika kot je bil Vidov dan in v času nestrpnega pričakovanja obiska »ljubljenega prestolonaslednika«, »milega brata« Aleksandra Karađorđevića. Nova doba je poudarjala, da bližajoči Vidov dan kot državni praznik podobno kot »Petrov dan itd.« pač ponujata »priliko, da kot državljani izkazujemo svoja čustva, svoje prepričanje in svojo hvaležnost do države, ki v sedanjih nenormalnih časih tako uzorno varuje red in mir, da smo sigurni svojega imetja, svojih pravic in prostega gibanja«. Liberalni časnik je poudaril, da smo glede na žalostne razmere v soseščini, kjer se soočajo celo z lakoto, »lahko veseli, da živimo v Jugoslaviji, kjer je danes tako dobro, kakor morda nikjer drugod!«⁴⁴

Za šole je bil še posebej pomemben dan spomina na kosovsko bitko leta 1389, in 24. maj – praznik sv. Cirila in Metoda, sv. Savo pa so praznovali 27.

⁴⁴ Nova doba, 22. 6. 1920.

januarja. »Takrat ni bilo pouka, pač pa so bile v šolah proslave, recitacije, predavanja, pevski nastopi.«⁴⁵

Na mestni dekliški in deški ljudski šoli so se še posebej gorečno pripravili na praznovanje Vidovega dne 28. junija 1920. Kot je zapisano v šolski kroniki, je vsa šola najprej imela »sklepno mašo v župni cerkvi,« nato pa se je »mladina vrnila nazaj v šolo. Tu se je v razredih otroškemu obzorju primerno razložil pomen praznika Vidovo, nakar so se razdelila šolska naznanila. Zvečer tega dne se je vršila v mestnemu gledališu šolska slavnost v prid tukajšnje šolske knjižnice s tem-le vzporedom:

1. Pozdravni govor.
2. Petje« a) Emil Adamič, Tepežna pesem – Iglasno; Vesela pesem – 2glasno s spremljevanjem klavirja; b) Fran Gerbič: Pastirček, narodna: So ptičice zbrane – troglasno zbora, petje vodi učitelj Ciril Pregelj.
3. Rdeča kapica. Igra s petjem in plesom v 4 dejanjih, režiser učitelj Slavko Gradišnik.
4. Pozdravni govor je lepo deklamirala učenka tukajšnjega V. razreda Vida Černejeva. Zložila ga je njena sestra gđ. Anica Černejeva, učiteljica tukajšnje dekliške šole. Pozdravni govor, ki je mojstrsko delo mlade učiteljice, se glasi tako-le:

»Pozdrav vam vsem,
ki tukaj ste se zbrali,
da z nami bi se radovali.
Iskren pozdrav!

Ponosno nam žarijo mlada lica,
ko naša mila govorica
iz ust mladine se glasi,
svečan spomin budi!

Na Vidov dan! –
ko nekdaj v boju ljutem,
krvavem, krutem, – – –
podlegel je naš bratski
srbski rod in bil stoletja v prah teptan,
teptan, – nikdar pa strt, ne pokončan!

In prišel je rešitve čas,
osvete dan krvavi!
In vstal naš brat je k novi slavi,
z njim dvignil se je narod naš v svobodnejše
življenje...

Kaj gledal pač je Vidov dan!!
Vse: boje, suženjstvo, trpljenje,
pa tudi zmago in vstajenje! –

Naj vidi še veselje naše,
naj sliši danes spev glasan
hvaležne dece vaše,
ki kliče vam: pozdrav srčan!«⁴⁶

Komentiram lahko, da je prav ta pozdravni govor pesnice, pisateljice in učiteljice Anice Černejeve več kot samo nazoren dokument duha časa po prevratu 1918.

Viri in literatura

Arhivski viri

SI_ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

- SI_ZAC/0869/002/00249, Kronika okoliške šole v Celju 1875-1931.
SI_ZAC/0868, Kronika dekliške mestne šole v Celju 1777-1941.
SI_ZAC/0868 Glavna, deška in dekliška osnovna šola Celje; sig. 32/325; Kronika mestne deške šole 1918-1943.
SI_ZAC/0870, Kronika dekliške šole šolskih sester, Mestne šole 1878-1940 in 1945-1948; sig. 59/488.
SI_ZAC/0868, Kronika dekliške mestne šole v Celju 1777-1941.
SI_ZAC/0841 Mestni šolski svet Celje MŠS-55-19, a. š. 127.
SI_ZAC/0868, Kronika mestne deške šole 1918-1943, sig. 32/325.

⁴⁵ Rozman, Spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem, str. 8.

⁴⁶ SI_ZAC/0868, Kronika dekliške mestne šole v Celju 1777-1941, str. 341.

Literatura

- Cvirn, Janez.** *Aufbiks! Nacionalne razmere v Celju na prelomu 19. v 20. stoletje*, Celje: Visual Production, 2006.
- Cvirn, Janez.** Meščanstvo v Celju po razpadu Avstro-Ogrske, v: Počivavšek, Marija (ur.), *Odsevi preteklosti 3, Iz zgodovine Celja 1918 – 1941*, Celje: Muzej novejša zgodovine, 2001, str. 191-216.
- Cvirn, Janez.** Die Slowenen und ihr Verhältnis zum neuen Staat (Königreich SHS) 1918/1919. V: Heppner, Harald / Eduard (Hrsg.). *Region und Umbruch 1918. Zur Geschichte alternativer Ordnungsversuche*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2001, str. 87-96.
- Dolenc, Ervin.** Deavstrizacija v politiki, upravi in kulturi v Sloveniji, v: Nečak, Dušan / Jesih, Boris / Repe, Božo / Škrilec, Ksenija, Vodopivec, Peter. *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju / Slowenisch-österreichische Beziehungen im 20. Jahrhundert*, Ljubljana: Znanstvena zbirka Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Historia 8, 2004, str. 81-94.
- Gabrič, Aleš.** Hitra slovenizacija šolskih in kulturnih ustanov, v: Gabrič, Aleš (ur.), *Slovenski prelom 1918*, Ljubljana: Slovenska matica, 2019, str. 141-160.
- Jenuš, Gregor.** *Ko je Maribor postal slovenski: iz zgodovine nemško-slovenskih odnosov v Mariboru od konca 19. stoletja in v prevratni dobi*, Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut Franca Kovačiča, 2011.
- Perovšek, Jurij.** Celje in politične razmere v jugoslovanski državi v letih 1918-1941, v: Počivavšek, Marija (ur.), *Odsevi preteklosti 3, Iz zgodovine Celja 1918 – 1941*, Celje: Muzej novejša zgodovine, 2001, str. 5-48.
- Rozman, Franc.** Spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem, v: *Prazniki in praznovanja v šolstvu nekoč in danes – primerjava: zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine, 2016, str. 6-13.
- Strmšek, dr. P.** *Celjski študent. Spomini ob 25-letnici mature*, Celje: Konzorcij bivših celjskih dijakov, 1937.
- Studen, Andrej.** »Odstranjevanje prejšnje zunanjosti in ponemčevalnega stremljenja

šolske oblasti«; Preustroj šol na Spodnjem Štajerskem v prevratni dobi, v: Gabrič, Aleš (ur.), *Slovenski prelom 1918*, Ljubljana: Slovenska matica, 2019, str. 161-180.

Časopisni viri, periodični tisk

Nova doba, 1919, 1920, 1921.
Uradni list deželne vlade za Slovenijo, LXIII., Letnik I., Ljubljana, 9. 4. 1919.

Zusammenfassung

„UNSER WUNDERBARES SCHULGEBÄUDE SEI VON NUN AN DER SLOWENISCHEN JUGEND GEWIDMET!“

Die Umgestaltung des Cillier Schulwesens nach dem Umbruch 1918

Den Umbruch im Jahr 1918 und das Lebewohl von der alten Monarchie Österreich-Ungarn erlebte Celje im Zeichen der „bis aufs Äußerste verschärften nationalen Gegensätze“. Die scharfe Trennung zwischen Deutschen und Slowenen charakterisierte auch die Situation im Schulwesen. Die unangenehme Erinnerung an die Cillier Deutschen ist auch in der Ansprache des ersten gewählten slowenischen Bürgermeisters Dr. Juro Hrašovec spürbar, der beim Festtag der Stadt an der Savinja im Juli 1921 vom Balkon des Cillier Magistrats zur Bevölkerung sprach. Hrašovec betonte in einem für den Umbruch 1918 charakteristischen Ton, dass es „für uns Cillier heute ein sehr wichtiger Feiertag ist, denn nach Jahrhunderten der schändlichen Sklaverei haben wir heute definitiv diese einst mächtige deutsche Festung übernommen.“

Nach dem Umbruch 1918 haben sich also die Slowenen „nach tausendjährigem Sklaventum über Nacht aus rechtlosen Knechten in Herren verwandelt“ und „machten sich hektisch an die Wiedergutmachung alten Unrechts. Zunächst stand all das im Mittelpunkt, was an das alte Österreich und die einstige deutsche Herrschaft in Celje erinnerte.“ Im Geiste des vorherrschenden „Ethos der Rachsucht, das vollkommen über dem Gerechtigkeitsinn triumphierte“, ebneten die Slowenen den Weg in die neue nationale Zukunft im Zeichen des Widerstan-

des gegen nationale Ungerechtigkeiten und den bis dahin wachsenden Germanisierungsdruck.

Die Nationalregierung des Staates der Slowenen, Kroaten und Serben proklamierte am 1. November 1918 in dem von ihr kontrollierten Gebiet das Slowenische als Amtssprache. Sie beeilte sich mit der Veränderung des Aussehens der Städte und Märkte und der Säuberung der deutschen Beamtenschaft; neben dem Wechsel in der Verwaltung schien es den neuen Machthabern absolut unumgänglich, dass die Grund- und Mittelschulen von deutschen Elementen gesäubert werden und Slowenisch als Unterrichtssprache eingeführt wird. Der radikale Bevollmächtigte für Unterricht und Cultus Dr. Karel Verstovšek verfügte am 16. November 1918, „dass die ausschließliche Unterrichtssprache an allen Volks- und Bürgerschulen slowenisch sei“. Angehörigen anderer Nationalitäten garantierte die Verfügung bei einer ausreichenden Zahl an schulpflichtigen Kindern Minderheitenschulen mit der Staatssprache als Pflichtfach. Auch private zweisprachige Schulen waren bei einer nachgewiesenen ausreichenden Zahl von Kindern der betreffenden Nationalität gestattet. Mit einer zweiten Verfügung bestimmte er für die bis dahin zweisprachigen Schulen, dass Slowenisch als Unterrichts- und Amtssprache eingeführt wird. An den bisherigen deutschen Volksschulen war Deutsch weiterhin als Unterrichtssprache erlaubt, wenn 40 Kinder „echt deutscher Nationalität“ eingeschrieben waren, allerdings hatten sie verpflichtend auch Slowenisch als Unterrichtsfach.

Die Deutschen in der Untersteiermark wollten sich mit den neuen politischen Verhältnissen keinesfalls anfreunden. Sie bemühten sich darum, dass die gesamte Untersteiermark (oder zumindest das steirische Draugebiet/Podravje bis zur Wasserscheide Vitanje) ein Bestandteil von »Deutsch-Österreich« wird. Der offene Widerstand gegen den neuen »südslawischen« Staat animierte die slowenische Obrigkeit dazu, dass sie ihre systematische Politik der »Nationalisierung« noch schärfer und energischer durchführte. Der Prozess der De-Austrifizierung und Slowenisierung nach dem Umbruch 1918 machte natürlich auch vor dem Cillier Schulwesen nicht Halt. In der Untersteiermark war noch im Jahr 1900 die Unterrichtssprache an einem Drittel der Volksschulen Deutsch oder die

Schulen waren zweisprachig (üblicherweise deutlich zugunsten des Deutschen). Im November 1918 führte dann die Nationalregierung in Ljubljana an allen Volks- und Bürgerschulen das Slowenische als Unterrichtssprache in allen Gegenständen ein. Erst mit der Eingliederung in Jugoslawien kam das für die Jahrzehnte davor charakteristische germanisatorische Vordringen zum Stillstand und ein großer Teil der Volksschulen in der Steiermark wurde slowenisiert. Nach den Demonstrationen in Maribor anlässlich des Besuchs der für die Grenzziehung zwischen dem Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen und der Republik Österreich verantwortlichen amerikanischen Studienkommission am 27. Januar 1919 intensivierten die slowenischen Schulbehörden die Entlassungen deutsch orientierter Lehrer und die Einstellung slowenischer Lehrkräfte. Zum stärksten Wechsel kam es in der Steiermark, wo 35 Lehrkräfte an Mittelschulen und 200 bis 300 Lehrkräfte an Volksschulen entlassen wurden. Den entlassenen deutschen Lehrkräften wurden Abgeneigtheit gegenüber dem slowenischen Volk und Unkenntnis der slowenischen Sprache vorgeworfen. Mit der Unterbrechung des Arbeitsverhältnisses blieben alle entlassenen Lehrkräfte ohne Einkommen und die Mehrheit siedelte nach Österreich aus. Die ehemals deutschen Schulen wurden zu slowenischen umgewandelt, während für deutsche Schüler und Schülerinnen deutsche Parallelklassen eingerichtet wurden.

Als hervorragender Beobachter der Umbruchzeiten betonte Ivan Prekoršek Ende Januar 1919: *„Unser Fundament muss gesäubert und bis in die Wurzeln gesund sein: aus der nationalen Schule entstammt ein gesundes Volk. Wir verfechten keinen Standpunkt der Gewalt, gesetzlich gerechtfertigte Schulen für fremde Nationalitäten werden in unserem Staat existieren, aber kein slowenisches Kind darf deutsche Schulen besuchen...“*.

Gegen Ende des Großen Krieges herrschten im Schulbereich »unerträgliche Zustände«. Er fehlte an Lehrkräften und Klassenräumen, die Kinder waren aufgrund des allgemeinen Mangels am Verhungern, es wüteten die spanische Grippe und andere Plagen. Die Slowenen betonten, dass die prächtigen Gebäude der zuvor deutschen Schulen nun der slowenischen Jugend dienen sollten! Nach dem Umbruch 1918 veränderten sich an den Schulen die Feiertage

und es wurden neue Gegenstände eingeführt, zum Beispiel das Serbokroatische und ein Geschichtsunterricht, der die Dynastie Karađorđević und serbische Heldentaten pries. Die Umgestaltung der Schulen war auch von Schwierigkeiten für Eltern begleitet, die ihre Kinder in deutsche Parallelklassen einschreiben wollten. Der Stadtschulrat lehnte die meisten Ansuchen der Eltern nach Einschreibung ihrer Kinder in deutsche Klassen ab.

Schließlich soll noch die begeisterte Berichterstattung des Cillier liberalen Blattes Neue Epoche (Nova doba) erwähnt werden, das im März 1919 Anlässlich des Begräbnisses des deutschen Gymnasiums in Celje schrieb, dass *„es kein deutsches Gymnasium in Celje mehr gibt, weil – der Landeschulrat in Ljubljana beschlossen hat, dass die deutschen Parallelklassen am staatlichen Gymnasium in Celje aufgrund der zu geringen Schülerzahl aufgelassen werden.“*

Die Situation im Cillier Schulwesen war also nach dem Umbruch sehr komplex. Im Schuljahr 1920/21 verringerte sich die Zahl der Kinder in

deutschen Parallelklassen auf 91 (davon 75 Kinder aus der Stadt und 16 aus der Umgebung von Celje). Ansonsten war auch im besagten Schuljahr in den deutschen Parallelklassen der Unterricht des Slowenischen verpflichtend (als Unterrichtsfach im Ausmaß von vier Wochenstunden). *„Umgekehrt war aber der Unterricht des Deutschen für Schüler der III. Klasse und höher fakultativ, er wurde von 95 slowenischen Kindern (von insgesamt 430, Anm. des Autors) besucht...“*. Im Schuljahr 1921/22 gab es in beiden deutschen Parallelklassen nur mehr *„47 Kinder, und zwar 21 Buben und 26 Mädchen, unter denen eigentlich nur 8 Kinder echt deutscher Nationalität waren, wo Vater und Mutter geborene Deutsche waren.“* Während in diesem Schuljahr *„jeder Schüler aus slowenischen Klassen am Unterricht des Serbokroatischen teilnehmen musste“*, blieb an den beiden deutschen Parallelklassen nur Slowenisch als obligates Unterrichtsfach, nicht aber auch Serbokroatisch.

Schlagwörter: Schulwesen, Celje/Cilli, 1918, Unterrichtssprache, deutsche Parallelklassen, De-Austrifizierung